

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 01.11.2020

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 15.11.2020

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 21, Yıl: 2020, Sayfa: 111-138

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Saygın, Arda Umut. "Suç, Cezalandırma ve Hapishanelerde Bir Disiplin Aracı Olarak Kullanılan İletişim Olgusu". *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes 21*, (2020): 111-138.

SUÇ, CEZALANDIRMA VE HAPİSHANELERDE BİR DİSİPLİN ARACI OLARAK KULLANILAN İLETİŞİM OLGUSU

Arda Umut SAYGIN

Dr.

Hacı Bayram Veli Üniversitesi Araştırma Görevlisi
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5103-4636>

111

Öz: İletişim yalnızca toplumsal yaşamın temelini oluşturması bakımından değil, öznenin benliğini ortaya koyması ve kendisine sosyal bir varlık olduğunu hatırlatması bakımından da oldukça önemli bir kavramdır. İletişim insanlar için öylesine önemli bir olgudur ki bugün cezalandırmanın gücü için en büyük ceza insanları kapatmak onları iletişim olanaklarından yoksun bırakmak şeklinde gerçekleşmektedir. Bu çalışma da iletişim kavramını disiplin kuramı bağlamında ele almakta ve iletişim olgusunun hapishanelerde disiplin aracı olarak kullanıldığını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu betimleyici makalede, hapishanedeki disiplin uygulamalarında, yani mahkûmları denetleme ve onların davranışlarına müdahale etme biçimlerinde iletişimin rolü tartışmaya açılmaktadır. Çalışmanın amacı; hapishanelerde cezalandırma ve ödüllendirmelerin mahkûmların iletişim olanaklarının azaltılması ve artırılması ile yapıyor olduğunu hukuki metinler üzerinden göstermek ve halihazırda özgürlük yitimine uğrayan mahkûmların kapatıldıkları

hapishanelerde de kısıtlı iletişim olanaklarının disiplin uygulamalarına tabi olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Disiplin, Hapishane, İletişim, Hukuk*

CRIME, PUNISHMENT AND THE CASE OF COMMUNICATION AS A DISCIPLINARY TOOL IN PRISONS

Abstract: *Communication is a very important concept not only because it constitutes the basis of social life, but also because it reveals the self of the subject and reminds oneself human is a social being. Communication is such an important phenomenon for people that today the greatest punishment for the power of punishment is closing people down and depriving them of communication facilities. This study deals with the concept of communication in the context of disciplinary theory and aims to show that communication is used as a disciplinary tool in prisons. This descriptive article discusses the role of communication in disciplinary practices in prison, that is, the way inmates monitor and interfere with their behavior. Purpose of the study is to show through legal texts that punishment and rewarding in prisons are done by decreasing and increasing the communication opportunities of prisoners and to reveal that the limited communication facilities in prisons where prisoners who are currently deprived of their liberty are also subject to disciplinary practices.*

Key Words: *Prison, Communication, Discipline, Law.*

Giriş¹

Kapatma yoluyla cezalandırmanın² mekânsal durağı olan hapishaneler ve hapishanelerin içerisinde kapatılan mahkûmlar toplumsal bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. 2018 yılındaki rakamlara bakıldığında Avrupa Birliği ülkelerinde her yüz bin kişi başına düşen toplam mahkûm sayısı 111 olarak gözükmektedir.³ Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayımladığı son verilere göre ise 2019 yılının başında hapishanelerde kapatılan kişi sayısı 264 bin 842 olmakla birlikte bu sayı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14 artmıştır.⁴ Her yüz bin kişi başına düşen mahkûm sayısı ise Temmuz 2020 tarihinde 335 olarak belirlenmiştir.⁵ Tüm bu sayılar, mahkûm yakınları da dikkate alındığında kapatılma pratiğinin toplumun göz ardı edilemeyecek bir grubunun gündelik hayatının bir parçası olduğu anlamına gelmektedir. Öyle ki, mahkûm yakınları da yasalarca düzenlenmiş olan mahkûmların iletişime dair haklarından ve onların mevcut iletişim olanaklarından etkilenmektedirler.

İnsan olma vasıflarını sürdürmeleri nedeniyle mahkûmlar özgür yaşamlarında olduğu gibi hak öznesi olmaya da devam ederler.⁶ Hapishanede bulunan mahkûmların dış dünyayla haberleşme pratikleri içerisinde telefon kullanma hakları, ziyaretçi kabul etme hakları, mektup alıp gönderme hakları ve açık cezaevlerinde kalanlar için her üç ayda bir kullanabildikleri izin hakları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, mahkûmların kitle iletişim araçlarına erişimlerine yönelik hakları da bulunmaktadır.

Literatürde bu konu, yani mahkûmların hapishanedeki hakları üzerine çeşitli çalışmalar⁷ ile birlikte özel olarak onların iletişim haklarını ve

1 Bu çalışma Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde 30.07.2020 tarihinde tamamlanan "Mahkûmların medya kullanımı ve hapishanelerdeki iletişim pratikleri" başlıklı ve 634923 no'lu doktora tezindeki bazı başlıkların gözden geçirilmesi ve eklemeler yapılmasıyla türetilmiştir.

2 Ahmed Othmani, *Hapishaneden Çıkış: Dünyadaki Cezaevi Sistemlerinde Reform Mücadelesi*, Çev. I. Ergüden, (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2003), 60.

3 "Prison Statistics," Eurostat, 2018, erişim Eylül 10, 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics.

4 "Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri," TÜİK, 2018, erişim Eylül 10, 2020, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=30597>.

5 "Turkey," World Prison Brief, 2020, erişim Eylül 10, 2020, <https://www.prisonstudies.org/country/turkey>.

6 İbrahim Özden Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku* (Ankara: İmge, 2002), 17.

7 Pınar Dikmen, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi bağlamında mahpusların sağlık hakkı" (Yüksek L. Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014); Süleyman Yelekin, "Ceza mahkûmiyetinin seçme ve seçilme hakkına etkisi" (Yüksek L. Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, 2016); Burcu Konakçı, "Yaşam Hakkı Tartışmaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Cezaevinde Yaşam ve Sağlık Hakkı İlişkisi" (Yüksek L. Tezi. Galatasaray Üniversitesi, 2016.; Mustafa Günebakan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında umut hakkı" (Yüksek L. Tezi. Gaziantep Üniversitesi, 2018).

karşılaştıkları ihlalleri Anayasa Mahkemesi ve AİHM'e yapılan başvurular üzerinden inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır.⁸ Bu çalışmada ise mahkûmların hukuki metinlerde belirtilen haklarının beraberinde “makbul mahkûm” olmayı dayatan bir disiplin ağının içerisine yerleştirilmiş olduğu ve mahkûmların iletişime dair haklarının disiplin olgusuyla eklemlendiği gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple çalışmada, mahkûmların hem dış dünya ile haberleşme haklarının hem de hapishane içerisinde vuku bulan medya kullanımları ve diğer iletişim olanaklarının disipliner ilişkilerin merkezinde olduğu iletişimin hapishanelerde bir ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak kullanıldığı gösterilerek vurgulanmaktadır.

Hapishanenin Doğuşuna Giden Süreç

Suç ve ceza, hapishanelerin ortaya çıkmasından önce de var olan olgulardır ve bu olgular toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarına göre sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Uygarlık süreci içerisinde suçların niteliğindeki dönüşümler toplumlarda yaşanan çeşitli gelişmelerle, söz gelimi yaşam seviyesindeki yükselmeye, nüfus artışının getirdiği mülkiyet meseleleriyle ve ortaya çıkan güvenlik ihtiyacı gibi etmenlerle açıklanmaktadır.⁹ Benzer şekilde, Norbert Elias'ın “Uygarlık Süreci” yapıtında çeşitli dünyevi davranışlarının tarihsel dönüşümünü anlatarak temellendirdiği uygarlık kuramında suça yönelik davranışlardan da söz edilir. Elias'a göre, devletlerin oluşmasıyla ve şiddet tekeline ellerine almasıyla beraber insanlardaki öz-denetim farkındalığının artması tıpkı görgü kurallarında olduğu gibi toplumdaki şiddet uygulamalarını da dönüştürmüştür. Böylece, gaddarlık ve şiddet içeren eylemler uygarlık süreci içerisinde yavaş yavaş arka plana itilerek nicelik olarak azalma göstermiştir.¹⁰ Nitekim, Foucault da uygarlık süreci içerisinde fiziksel saldırılarda ve kanlı suçlarda azalmalar gözlemlendiğinden ve mülkiyete karşı suçların şiddet suçlarının yerini aldığından söz eder.¹¹ Bu nedenle suç, dinamik ve sürekli değişkenlik

8 Burak Güngör, “Hükümlülerin Haberleşme Hürriyetine Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımı,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı.12, (2018): 511-535. DOI: 10.18771/mdergi.497017.; Çiğdem Sever, “Hapishane İdarelerinin Yetkileri ve Hapsedilen Haklarının Sınırı,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı.122, (2016): 141-192.; Bülent Altınsoy, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Mahkûmların Özel Hayatı,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı.115, (2014): 37-60.

9 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. M. A. Kılıçbay (Ankara: İmge, 2017), 128-129.

10 Norbert Elias, *Uygarlık Süreci – I*, Çev. E. Ateşman (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 305-317.

11 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 128-129.

gösteren bir olgudur. Bu, önceden var olmayan kimi eylemlerin zaman içerisinde suç eylemi olarak nitelendirilebileceği anlamına da gelir. Söz gelimi, trafiğin ortaya çıkmasıyla trafik suçları ya da teknolojinin ortaya çıkmasıyla bilişim suçları gibi suçlar oluşmuştur. Dolayısıyla, hangi davranışın suç teşkil ettiğini hangisinin etmediğini belirleyen ölçütler her zaman toplumu düzenleyen kurallar olmuştur. Bu kurallar ülkelere göre din, ahlak ve hukuk kuralları şeklinde değişkenlik gösterebilir.

Cezaya neden olan eylem olan suç, Giddens'in tarafından "yasayı çiğneyen uyumsuz davranış"¹²; Nietzsche tarafından "kurulu düzene isyan" şeklinde tanımlanmaktadır.¹³ Cesare Beccaria ise, modern ceza hukukunun temel eserlerinden kabul edilen "Suçlar ve Cezalar Hakkında" eserinde yurttaşların hayatını, güvenliğini ve mallarını tehdit eden ve kamusal refah için yasalarda belirlenen kurallara aykırı eylemleri suç olarak niteler.¹⁴ Bu bakımdan, suçun yalnızca mağduru etkilemeyen, aynı zamanda toplumun huzurunu da kaçıran bir olgu olduğu söylenebilir. Bu nedenle suçluyu cezalandırmak ve toplumda var olan suçun önüne geçmek için tarih boyunca çeşitli politikalar oluşturulmuştur.

Imbert'e göre, cezalandırmanın kökeninde kişisel intikam yatmaktadır ve şahsi olarak öç alma eylemi insanları denetleyen ve cezalandıran erkin ortaya çıkışına kadar geçerli cezalandırma biçimi olmuştur. Cezalandırma erkinin ortaya çıkmasıyla iki kişinin arasındaki meseleye bir üçüncü taraf dahil olmuş ve cezalandırma eylemini devralmıştır. Bu devralış başlarda pek insani olmamış ve suçlular yine bedene yönelik fiziksel cezalarla ya da doğrudan ölümle cezalandırılmıştır. Bu ağır cezalandırma biçimleri yalnızca ilkel kabilelerin olduğu dönemde değil, devletlerin ortaya çıktığı ve hukuk kurallarının oluşturulduğu dönemde de sürmüştür.¹⁵ Barnes ve Teeters'in ifadeleriyle söyleyecek olursak aslında olan şey yalnızca "öç alma ilkesinin özelden kamuya" aktarılması olmuştur.¹⁶ Feodal dönemde de derebeylerinin tek iktidar konumunda olmaları nedeniyle benzer cezalandırma eylemleri sürmüştür. Hatta, Göze'nin vurguladığı üzere, her derebeyinin kendi

12 Anthony Giddens, *Sosyoloji*. Çev. C. Güzel (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2005), 203.

13 Michel Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Çev. I. Ergüden, F. Keskin ve O. Akınhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 173.

14 Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, Çev. S. Selçuk (Ankara: İmge, 2004).

15 Jean Imbert, *Ölüm Cezası*. Çev. B. Kayıhan (İstanbul: İletişim, 1989), 9.

16 Harry Elmer Barnes ve Negley Teeters, "İlkel Cezalar ve Fiziksel Cezanın Başlıca Türleri," Çev. D. Aydın, D., *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı.4, (2011): 168.

hükümlerinin olması nedeniyle feodal dönemde adaletten değil adaletlerden söz edilebilir.¹⁷ Uygarlık tarihi içerisinde ticaretin artmasıyla birlikte kefarete ve para cezaları gibi görece yumuşak cezalandırmaların olduğu görülse de, cezalandırmaların bedene yönelik olması ve kamusal alanda teşhir edilerek yapılması uzun seneler boyunca sürmüş ve bu cezalandırma biçiminde tüm topluma gözdağı verilmesi hedeflenmiştir. Bu sert cezalandırmalar özellikle Monarşilerin ortaya çıkmasıyla daha da artmış ve kralın varlığı, onun görünürlüğü suçlunun şiddetli cezalandırılmasının görünürlüğüyle vurgulanmıştır. Bunun ardında o dönemde suçun aynı zamanda krala hakaret hatta sembolik olarak kralı öldürmek anlamına gelmesi yatmaktadır. Cezalandırma da bu sebeple şiddetli ve diğerlerine ders vermeye yönelik olarak törensel bir şekilde yapılmış ve sürekli olarak aşırılığa kaçılmıştır.¹⁸

Sert ve bedene yönelik cezalandırmaların toplumun üzerinde kontrol sağlamaya yetmediği ve bu cezalandırma biçiminin verimsiz olduğu, toplumda var olan şiddeti ve suçluluğu artırdığının anlaşılması cezalandırma biçimindeki değişimin ateşleyicisi olmuştur. Bunun yanı sıra, artan ticaret ve ortaya çıkan kapitalist sistemle birlikte öncelikli hal alan burjuva sınıfının korunması gereken çıkarları, cezalandırmanın da biçimini değiştirmeye başlamıştır. Artık tüm toplumu gözetim altına alan ve gözetleyen bir bakışın içselleştirildiği, dolayısıyla daha verimli işleyen bir cezalandırmanın gerekli olduğunun anlaşıldığı dönem hapishaneler ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁹ Bu sebeple hapishaneler, iktidarın bireyler üzerinde işleyebilmesi için artık bedene yönelik şiddetin işe yaramadığının anlaşıldığı ve fiziksel cezalandırma yerine kapatma ve disiplinle işleyen bir cezalandırma sisteminin işe yarayacağını düşünüldüğü bir dönemde palazlanmaya başlamıştır.²⁰ Bir diğer deyişle, herkesin sürekli gözetlendiği, kendi kimliğine sıkıca bağlandığı bir iktidar sistemi kurulmasıyla birlikte²¹ hapishane de modern toplumun disiplin tekniklerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.²²

Foucault, bu noktada çok net bir iktidar dönüşümünden söz etmektedir. Bu dönüşüm hukuksal/monarşik iktidardan disipliner iktidara geçiş

17 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (İstanbul: Beta Yayınları, 1995), 67.

18 Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, 173.

19 Michel Foucault, *İktidarın Gözü*. Çev. I. Ergüden (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 94-95.

20 Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, 132.

21 Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, 183.

22 Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*. Çev. I. Ergüden ve F. Keskin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 17.

şeklinde vuku bulmaktadır. Monarşinin yapılandığı iktidar sisteminden, kitlesel yerine bireysel denetime odaklanan ve her bir bireyin denetlendiği disiplinler iktidara geçilmesini gerekli kılan şey temel olarak sanayileşme ve kapitalizmin gelişimi olmuştur. Uygarlık tarihindeki bu önemli gelişmeler artık yeryüzü nimetleriyle ve zenginlikle ilgilenen hukuksal iktidar yerine, ekonomiyi merkeze alan ve bunun için de disiplin yoluyla bedenlerin yaptıklarıyla ilgilenmek zorunda olan yeni bir iktidar anlayışı ortaya çıkarmıştır.²³ Böylece sadece beden üzerinde değil, bedenin içinde de işleyen bir iktidar biçimi ortaya çıkmıştır.²⁴ Foucault'ya göre, özellikle kapitalizmin ortaya çıkıp gelişmesiyle birlikte bireylerin tavırlarını, tutumlarını, yeteneklerini gözetleyip denetleyecek prosedürler ve tekniklerin gelişmesi hedeflenmiştir.²⁵ Daha açık bir ifadeyle, varlığı üretimin devamlılığına bağlı olan kapitalizm üretimde payı olan insan bedenini araçsallaştırmak ve daha verimli hale getirmek için eski disiplinler teknikler yerine sistemin ihtiyaç duyduğu disiplini kendiliklerinden benimseyip uygulayan insanlara ihtiyaç duyuyordu. Bu da, Foucault'nun "disipliner iktidar" adını verdiği, insanları ekonomik olarak verimli kılan ve siyasal olarak uysallaştıran bir iktidar sisteminin ortaya çıkmasını sağladı. Bu dönemde okul, fabrika, ordu ve yeni yeni ortaya çıkan disiplin kurumlarında yeni disiplin düzenlemeleri yapılmış ve böylece disiplin gündelik hayata yayılarak disiplinler toplumu ortaya çıkarmıştır: "Bedene işlemlerinin özenli denetimine izin veren, onun güçlerinin sürekli olarak tabi kılınmasını sağlayan ve onlara bir itaatkârlık-yarar oranını dayatan" bu yöntemlere 'disipliner' adı verilmektedir ve disiplin yine Foucault'nun ifadesiyle "bedenin iktidarını çözmektedir."²⁶

Disipliner toplumun önemli kurumlarından biri de hapishanelerdir. Her ne kadar hapishaneler önceki cezalandırma tekniklerine kıyasla bir ilerleme olarak gözükse de, modern toplumdaki cezalandırıcı iktidarın kendini en açık biçimde gösterdiği mekânlardır. Bu kendini gösterme hali mahkûmların gündelik hayatlarındaki her anında vuku bulmaktadır. Mahkûmlar kapatılarak, kötü beslenerek, sıcak suya erişemeyerek ve en az bunlar kadar önemli olan dışarı ile olan iletişimlerini seyrek olarak gerçekleştirerek cezalarını çekmektedirler. Elias Cannetti, bir organ olan ağzı hapishane prototipi olarak betimler. Ona göre ağza ve hapishaneye giren her ne ise kaybolur, oralarda hiçbir şey gelişemez, içeriye girenin

23 Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, 113-115.

24 Judith Butler, *İktidarın Psikik Yaşamı*. Çev. F. Tütüncü (İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005), 87.

25 Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, 235-236

26 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 208-211

hareket alanı ve zamanı kısıtlıdır ve artık hiç umut yoktur. Dahası, mahkûmlar için geride bıraktıkları özgürlükleri “sıkılmış dişlerin arasındaki açıklıktır” ve bu açıklığı temsil eden şey artık hücre duvarından başkası değildir.²⁷ Tüm bu betimlemelerin merkezinde yer alan şey ise hiç dinmeyen ve sürekli işleyen disiplin teknikleridir. Bu sebeple, mahkûmların tavırlarını düzeltmeleri, çalışma alışkanlığı kazanmaları ve dış dünyaya uyum sağlamaları için gerekli olan tüm eğitici süreçleri misyon edinen hapishaneler diğer disiplinler kurumlardan çok daha fazla disiplin içerirler.

Foucault, 1840 yılında inşa edilen Mettray hapishanesinden yola çıkarak hapishane sistemini betimler. Hapishane personelini “tutum teknisyenleri, hal ve gidiş mühendisleri, bireysellik ortopedistleri”²⁸ şeklinde isimlendiren Foucault, personelin hapishanelerde itaatkâr ve yetenekli bedenler imal ettiğini belirtir. Gerçekten de hapishanelerde uyanma ve uyuma zamanları ile bu iki zaman arasında kalan tüm faaliyetler planlı bir şekilde ve disiplin altında sürmektedir. Bireylerin bedenleri üzerinden itaatkâr ve yararlı kılmak üzere oluşturulan aletler bütünü²⁹ olan hapishanelerin alametifarikası bu yüzden disiplin teknikleridir.

Disipliner İktidar

İnsanın şekillendirilmeye, terbiye edilmeye ve itaatkar kılınmaya çalışılması çok eskilere dayanmaktadır. Ancak bunun pozitif bilimler ışığında sistematik olarak yapılması görece daha yeni tarihlere tekabül etmekte ve özellikle disiplinler iktidarın doğuşuyla ilişkilendirilmektedir. Disipliner iktidarla birlikte okullarda, işyerlerinde, hastanelerde ve hapishanelerde bireylerin denetlenmesine ve davranışlarına müdahale edilmesine yönelik anlayış yerleşmeye başlamıştır. Bu, kısaca disiplindir ve Foucault’ya göre disiplin iktidarın mümkün işleyiş biçimlerinden birisidir. Bireylerin tavır ve tutumlarını etkileyen teknikler vasıtasıyla yani disiplinle amaçlanan şey iktidarın bireyselleştirici teknolojisinin oluşturulmasıdır.³⁰ Bireysel öznellik oluşturmanın dışında disiplin, bireylerin yalnızca bedenlerine değil; doğum ve ölümleri ile bunların

27 Elias Cannetti, *Kitle ve İktidar*. Çev. G. Aygen, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006), 211-212.

28 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 427.

29 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 335.

30 Michel Foucault, *Özne ve İktidar*. Çev. I. Ergüden ve O. Akinhay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 149-227.

arasında kalan tüm kayıtlarla ve bireylerin biyolojik özellikleriyle de ilgilenmektedir.

Disipliner iktidarın temel olarak dört işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler; dışlama, kapatma, gözetleme ve normalleştirme. Bu işlevler sayesinde toplumdaki anormaller normallerin dışında tutularak ya tımarhane ve hapishane gibi disiplinler kurumlarına kapatılırlar ya da kapatılmasalar bile sürekli gözetlenerek anormallikleri kontrol altında tutulur. Böylece anormallerin normal hale getirilmesi disiplinle mümkün olur.³¹

Foucault, disiplinin dağıtılmasında dört unsurun gerekli olduğunu düşünür.³² Bu unsurlar, çitleme, çerçeveleme, işlevsel yerleşimler ve mertbe farkındalığıdır. Çitleme, disiplinin uygulanacağı okullar, fabrikalar, kışlalar ve hapishaneler gibi mekânlara işaret eder. Bu mekânlarda hegemonik ilişkiler kurabilmek ve kalabalıkların kitleselliğini kırıp bireyselliği oluşturabilmek için çerçeveleme unsuruna da ihtiyaç bulunmaktadır. Kişilerin sayılması, ayrıştırılması, numaralandırılması gibi bürokratik işlemlerin yönetmeliğe uygun olarak gerçekleştirilmesi ise disiplinin işlevsel olarak yerleştirilmesi anlamına gelir. Disiplin mekânlarında disiplin uygulayanlarla disipline maruz kalanlar arasında hiyerarşik bir yapının oluşturulması için personele de ihtiyaç vardır ve bu iki grup arasındaki mertbe farklılığı disiplinin mekâna dağıtılmasına olanak sağlar.

Disiplinin uygulandığı mekânlarda üstlenmesi gereken bir işlev de faaliyetlerin denetimidir. Bu denetimin temelinde “zamansal denetim” bulunmaktadır. Özneler zamana dair oluşturulan tüm belirlenimleri öğrenir, kanıksar ve ona uygun davranış biçimleri geliştirirler. Söz gelimi, öğrenciler teneffüs; işçiler paydos; mahkûmlar sayım ya da telefon haklarını kullanma zamanlarını bilirler ve bu zamanları genişletemeyeceklerinin de farkındadırlar. Bu zamansal denetim onları disipline eden önemli bir faktördür. Bir diğer faktör ise “eylemin zamansal yoğunlaşması”dır. Disiplin mekânlarında özneler bedenlerini zamansal emirlere göre ayarlamaya başlarlar ve kitlesel olarak uygulanması beklenen eylemleri disiplin içerisinde uygulamayı öğrenirler. Askeriyede yemeğe aynı anda başlamaları ya da mahkûmların ziyaretçileri ile görüşmeye düzenli bir biçimde gitmeleri buna örnek oluşturur. “Beden-nesne eklemleşmesi” ise kullanılan nesne ile bedenin

31 Veli Urhan, “Michel Foucault’da Disiplinci Düzenleyici İktidar Ayrımı,” *Doğu Batı*, Sayı. 69, (2014): 231.

32 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 215-224.

disipline edilmesine vurgu yapar. Bu, disiplinler iktidarın nesneye sızması ve nesne ile beden arasındaki ilişkiye müdahil olması anlamına gelmektedir. Böylece bir işçinin kullandığı aletle; askerin ateşlediği silahla ya da mahkûmun yazdığı mektupla olan ilişkisine disiplin sızmış ve nihayetinde sağlanmış olur. “Beden ile jestin korelasyon içine sokulması” ile ise öznelerin eylemlerinin içeriden denetlenmesi, kendilerine verilen emrin ya da beklentilerin içselleştirilmesi ve dolayısıyla disiplinler iktidarın bedene sızması sağlanmaktadır.³³

Disiplin mekânlarının başarılı olması için bazı gerekli şartlar da bulunmaktadır. Bunların başında öznelerin sürekli denetim altında tutulmasına atıf yapan “hiyerarşik gözetim” gelmektedir. Daimi disiplin için mekânsal düzenlemenin optimum şekilde yapılması gerekmektedir. Bu, disiplinin tavırlara sızması ve disiplinler iktidarın etkilerinin benimsenmesi anlamına gelir. Disiplini mimari açıdan biçimlendiren ise Bentham’ın geliştirdiği bir hapishane modeli olan Panopticon’dur. Foucault, Panopticon’un eğitimcilerin, fabrikatörlerin ve doktorların aradığı bir iktidar teknolojisi olduğunu düşünür.³⁴ Bu düşüncesinin ardında ise Panopticon’un “aynı anda hem gözetime hem de gözlem altında tutmaya, hem güvenliğe hem de bilgiye, hem bireyselleştirmeye hem toplumsallaştırmaya, hem soyutlamaya hem de şeffaflığa” işaret etmesi yatmaktadır.³⁵ Panopticon’un karakteristik özelliği sürekli bir görülebilirlik hali yaratmak ve böylece iktidarın otomatik işleyişini sağlamaktır.³⁶ Bu yüzden Panopticon disiplin mekânlarında tam anlamıyla bir tabi olma durumu yaratır. Bu yaratım, öğrencide sessiz olma, işçide çalışma, mahkûmda uslu durma, hastada tedaviye uyumlu olma konusunda içsel bir disiplin oluşturur.

Bireyin imal edilmesinde kullanılan disiplinde “normalleştirici yaptırım” adı verilen cezalandırma evreni de bulunmaktadır. Bu, öznelerin her an ceza alabilmelerinin olası olduğunun kendilerine sürekli hatırlatılması anlamına gelmektedir. “Alt ceza” sistemi ile öncelikli kural ihlalleri dışında kalan basit eylemlerin de cezalandırılması ile disiplinler kurumlardaki özneler ruhen disipline edilirler. Bununla birlikte, disiplinler kurumlarda cezalar yalnızca kurallara uymama neticesinde değil, personelin gözlemlemesi neticesinde hata yaptığı düşünülen kişilerin eylemlerine de verilir. Buradaki amaç ilerideki disiplinsiz

33 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 226-235.

34 Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, 86-87.

35 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 361.

36 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 295.

davranışların önüne geçmek ve disiplini topyekûn tesis etmektir. Neticede cezalandırmadaki asıl amaç ıslah etmektir. Yapılan hataların cezalandırılmasıyla başta hatayı yapanın olmak üzere herkesin cezanın varlığına alıştırılması amaçlanır. Disipliner kurumlardaki cezalar ise halihazırda bulunan kıt kaynaklardan dolayı daha ağır biçimde hissedilebilir.³⁷ Cezalandırmadaki bir diğer önemli unsur ise yaptırımı olduğu kadar ödüllendirmeyi de dikkate alıyor olmasıdır. Hata yapanlar ya da kurallara uymayanlar cezalandırılırken iyi hal gösterenler ödüllendirilmektedir. Bu da örnek teşkil etmeye olanak tanıyarak kişilerin birbirlerini kıyaslamaları üzerinden disiplin tesis edilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim, Goffman'a göre de, disiplinler kurumlarda kişiler zaman zaman verilen bu ödülleri elde etmeye odaklanır, hatta bunu takıntı haline bile getirirler.³⁸ Disiplin sistemlerinde ölçme değerlendirme yaparak disiplinler iktidarın varlığını hatırlatan sınavlar da bulunmaktadır. Tüm bunlar Foucault'ya göre disiplin uygulayarak normalleştirme hedefine ulaşmak anlamına gelmektedir.³⁹ Bununla birlikte, disiplin yalnızca normalleştirme hedefinde değildir; disiplin bireylerin yararlarını artırmanın da peşindedir. Söz gelimi, fabrikalardaki disiplin sistemi yalnızca işçilerin sorunsuz bir şekilde çalışması için oluşturulmaz; işçilerden beklenen aynı zamanda verimli çalışmalarıdır. Ya da, askeri disiplinde tek amaç emirlere itaati sağlamak değildir; askerlerin daha iyi ateş etmeleri de hedeflenir. Hapishanelerde ise mahkûmların yalnızca kurallara uyup makbul mahkûm olmaları beklenmez; sosyal etkinliklere iştirak etmeleri ve günlerini çalışarak geçirip çalışma ahlakını benimsemeleri ve topluma yararlı kimseler olarak dönmeleri de hedeflenir. Foucault, disiplin mekanizmalarının yayıldığı da düşünür. Bu, disiplinin kurumlardan taşarak bireylerle sınırlı kalmadığı, onların yakınlarını da disiplin altına aldığı anlamına gelir.⁴⁰ Söz gelimi, hapishanelerde mahkûm yakınları da hapishane disiplininden mustariptirler ve onlar da tıpkı mahkûmlar gibi disiplin uygulamalarının bir parçası haline gelirler.

Disipliner ve hegemonik ilişkilerin merkezinde bulunsalar da mahkûmlar insan olmalarından kaynaklı bir takım vazgeçilmez haklara hapishanelerde sahip olmaya devam etmektedirler. Mahkûmların iletişime dair hakları ise sözü edilen normalleştirme ve bireyselleştirme sürecinde önemli bir role sahiptir.

37 Erving Goffman, *Tumarhaneler*. Çev. E. Arıcan, (Ankara: Heretik, 2016), 57-62.

38 Erving Goffman, *Tumarhaneler*, 60.

39 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 272-274.

40 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 308-316.

Mahkûmların İletişime Yönelik Hakları

İletişim hakkı, iletişime dair mevcut hakları kapsayan bir şemsiye hak olarak düşünülebilir. Bu şemsiyenin altında medyaya erişim hakkı, ifade özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı, haberleşme hakkı gibi çeşitli haklar bulunmaktadır.⁴¹ Birdsall da bilgilendirmek ve bilgilendirilmenin en temel iki insani hak olduğundan söz eder ve bu iki eylemin insanın kendini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu iletişimin özünü oluşturduğunu belirtir.⁴² Dolayısıyla iletişim, ulusal ve uluslararası hukukta temel insan hakkı olarak tanınan ve kapsamının geliştirilmesi için mücadele edilen bir alandır ve mahkûmlar bu haklarını kullanmaktan muaf değildirler.

Hapishanede bulunan mahkûmların haklarına yönelik üç önemli uluslararası belge bulunmaktadır. Mahkûmlara hapishanelerde nasıl muamele edileceğine yönelik referans alınan bu uluslararası belgeler 1955 yılında ilan edilen ve Nelson Mandela Kuralları olarak da bilinen “Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallar”⁴³; 1998 yılında kabul edilen “Herhangi bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü”⁴⁴ ve 2006 tarihli “Avrupa Cezaevi Kuralları”dır.⁴⁵ Bu belgeler mahkûmların hapishane hayatlarındaki hemen her alana yönelik kurallar içermektedirler. Bu alanlardan biri de mahkûmlar için hayati öneme sahip olan iletişimdir.

Nelson Mandela Kurallarınının 58. maddesi⁴⁶ mahkûmların dış dünya ile ilişkilerini içerir ve yakın çevreyle iletişim kurma hakkını vurgular. Buna

41 “The Right to Communicate,” ARTICLE 19 Global Campaign for Free Expression, 2003, erişim Ağustos, 16, 2020, <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/right-to-communicate.pdf>.

42 William Birdsall, “Constructing A Right To Communicate: The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples,” *Global Media Journal* 7 (2008): 1-2.

43 “Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları),” Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2019, erişim Ağustos, 11, 2020, <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-mill-etler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf>.

44 “Herhangi bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü,” erişim Ağustos, 11, 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/255-265.pdf>.

45 “Avrupa Cezaevi Kuralları”, erişim Ağustos, 11, 2020, <https://hukukbook.com/avrupa-cezaevi-kurallari/>.

46 1. Mahpuslara, aileleri ve arkadaşları ile gerekli denetim altında, düzenli aralıklarla aşağıdaki şekilde iletişim kurmalarına izin verilir: (a) Karşılıklı yazışarak, mümkün olduğu durumlarda telekomünikasyon, elektronik, dijital ve diğer araçları kullanarak ve (b) Ziyaret kabul etmesiyle.

göre, hapishaneler mahkûmların periyodik aralıklarla “aileleri ve yakın arkadaşları ile haberleşmelerine ve ziyaret edilmelerine” olanak tanınmalıdır. Benzer şekilde aynı metnin 106. maddesi⁴⁷ de hapishane idarelerine mahkûmlar ve aileleri arasındaki sağlıklı iletişim konusunda sorumluluk yükler. Nelson Mandela Kurallarının 63. maddesi⁴⁸ ise mahkûmların kitle iletişim araçlarına erişimlerine yöneliktir ve mahkûmların bilgilenme haklarına vurgu yapar. Nelson Mandela Kurallarının 64. maddesi⁴⁹ mahkûmların kütüphanelerden yararlanma haklarına dair kuralı açıklarken; 177. madde⁵⁰ ise mahkûmların ücretlerini ödedikleri takdirde kitap ve diğer süreli yayınlardan yararlanma haklarını düzenler.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1988 yılında kabul ettiği bir diğer önemli belge olan “Herhangi bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü”nün 19. maddesi⁵¹ de mahkûmların dış dünya ile iletişim kurma haklarına yöneliktir. Madde, makul sınırlamaların olabileceğini kabul etmekle birlikte mahkûmların yakın çevreleriyle iletişim kurmalarına ve dış dünyadan kopmamalarına yönelik imkânların sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Aynı metnin 20. maddesi⁵² ziyaretçi kabul etme haklarını daha sık kullanabilmeleri için mahkûmların ailelerinin ikamet ettiği yere makul uzaklıktaki bir hapishanede kapatılması gerektiğini söylemektedir. 28. maddede⁵³ ise mahkûmların kültürel materyallere yani kitle iletişim araçlarına erişim hakkına sahip oldukları belirtilmiştir.

47 “Mahpus ile ailesi arasındaki ilişkilerin, her ikisinin de yararına olacak şekilde sürdürülmesine ve iyileştirilmesine özel dikkat gösterilir.”

48 Mahpuslar, hapishane idaresince kontrol edilmiş veya izin verilmiş gazeteleri, süreli yayınları veya özel kurumsal yayınları okumak, kablosuz yayınları dinlemek, ders ya da benzeri araçları kullanmak yoluyla, önemli haberler konusunda düzenli olarak bilgilendirilir.

49 Her hapishanenin tüm mahpus kategorilerinin kullanımı için, hem eğlendirici ve dinlendirici hem de eğitsel kitaplarla yeterince donatılan bir kütüphanesi bulunur ve mahpuslar kütüphaneyi tam olarak kullanmaya teşvik edilir.

50 Adaletin gereklerine, kurumun güvenliğine ve düzenine uygun olmak koşuluyla, bedelini kendisinin ya da üçüncü bir kişinin ödemesi halinde, tutukluların kitap, gazete, yazılı materyaller ve diğer boş zaman araçlarını edinmesine izin verilir.

51 “Tutulan veya hapsedilen bir kimseye kanunda veya kanuna dayanan bir düzenlemede belirtilen makul şartlara ve sınırlamalara tabi olarak, özellikle aile üyeleri tarafından ziyaret edilebilme ve onlarla haberleşme gibi, dış dünya ile iletişim kurabilmesi için kendisine yeterli imkân verilir.”

52 “Tutulan veya hapsedilen kimse talep ettiği zaman eğer mümkünse genellikle ikamet ettiği yere makul uzaklıktaki bir tutukevinde veya hapishanede tutulur.”

53 “Tutulan veya hapsedilen bir kimse, mevcut kamu kaynaklarının imkân verdiği ölçüde ve tutma yerinde veya hapishanede güvenliği ve kamu düzenini sağlamak için gerekli makul sınırlara tabi olarak, makul miktarda işitsel, kültürel ve basın ürünü ve aracını elde etme hakkına sahiptir.”

Bölgesel bir örgüt olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin de "Avrupa Cezaevi Kuralları" olarak bilinen ve hapisanelerdeki birçok alanda mahkûmlara uygulanacak treatmentları içeren tavsiye kararları bulunmaktadır. Bu kararların Birleşmiş Milletler'in belirlediği prensiplerden farkı tavsiye yerine üye ülkelere bağlayıcılık içermesidir. Bir diğer deyişle, bu örgüte üye devletlerin hapisanelerinde uygulanan treatmentlar bu örgütün komitelerince de izlenir ve aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurularda bu kurallar referans olarak alınır. Bu kararların 24. bölümünde yer verilen "dış dünya ile ilişki" başlıklı 12 maddelik kurallar listesi hapisanedeki mahkûmların iletişim olanaklarına odaklanır.

Kural 24'ün birinci maddesi⁵⁴ mahkûmların haberleşme araçlarından yararlanmalarının ve yakınlarıyla temas edebilmelerinin asgari düzeyde olması gerektiğini belirtmektedir. Bu hayati ihtiyacın ardında ise mahkûmların dışarıdaki hayatlarından tamamen kopmaması ve hapisane hayatının psikolojik zorluklarını en alt seviyede tutmaları amaçlanmaktadır. Aynı kuralın ikinci maddesi⁵⁵ güvenlik önlemleri neticesinde olsa bile mahkûmların iletişimin olanaklarının asgari düzeyde sağlanması gerekliliğini vurgulamaktadır. Üçüncü madde,⁵⁶ ulusal hukukun mahkûmların yakınlarıyla olmasa da kurum ve kuruluşlarla sürekli iletişim halinde olmasının sağlanmasını hedeflerken; dördüncü madde⁵⁷ gerçekleştirilen ziyaretlerin mahkûm yakınları için de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Beşinci madde⁵⁸ ise hapisane personelinin mahkûmların iletişim olanaklarındaki kolaylaştırıcı rolünün altını çizmektedir. Altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu maddeler ise hapisanedeki mahkûmların yaralanma, nakil, ölüm gibi gelişmeleriyle birlikte dışarıdaki yakınlarının başına gelen sağlık sorunları veya ölümleri hakkındaki bilgilerin karşılıklı olarak

54 Mahpusların mümkün olabilen sıklıkta mektup, telefon veya diğer iletişim vasıtalarıyla aileleriyle, başka kişilerle ve dışarıdaki kuruluşların temsilcileriyle haberleşmelerine ve bu kişilerin mahpusları ziyaret etmelerine izin verilmelidir.

55 Devam etmekte olan bir ceza soruşturması, emniyet, güvenlik ve düzeninin muhafaza edilmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç mağdurunun korunması için gerekli görülmesi halinde, haberleşme ve ziyaretlere kısıtlamalar konabilir ve izlenebilir. Ancak adli bir merci tarafından konulan özel kısıtlamalar da dahil olmak üzere, bu tür kısıtlamalar yine de kabul edilebilir asgari bir iletişime izin verilmelidir.

56 Ulusal hukuk, mahpuslarla iletişim kurması kısıtlanamayacak olan ulusal ve uluslararası kuruluşları belirlemelidir.

57 Ziyaretler için yapılan düzenlemeler, mahpuslara aile ilişkilerini mümkün olduğunca normal bir düzeyde sürdürmelerine ve geliştirmelerine izin verecek bir tarzda olmalıdır.

58 Cezaevi yetkilileri, dış dünyayla yeterli bir iletişim sürdürmelerinde mahpuslara yardım etmelidirler ve bunun için onlara uygun destek ve yardım sağlamalıdır.

paylaşılmasının önemini vurgulamaktadır. Onuncu madde,⁵⁹ mahkûmların kitle iletişim araçlarına erişimlerinin ve “toplum hayatındaki gelişmelerden düzenli olarak bilgi edinmelerinin” önemine değinmektedir. Benzer şekilde on ikinci madde⁶⁰ de güvenliği tehdit eden gelişmeler olmadıkça mahkûmların medyaya haberleşmelerinin sağlanmasını işaret etmektedir. Mahkûmların iletişim olanaklarına yönelik bir diğer karar ise Kural 99’da sıralanmıştır. Bu kuraldaki maddeler henüz hüküm giymemiş yani hukuki terimle söylersek tutuklu olarak hapishanede bulunan kişilerin iletişim olanaklarını içermektedir. Kural 52’nin dördüncü maddesi⁶¹ mahkûmların hapishane personeliyle olan iletişimlerinin her an olanaklı kılınmasını vurgularken; Kural 87’nin ilk maddesi⁶² tüm düzenlemelerin “en iyi iletişimi teşvik etmek” amaçlı olması gerektiğini belirtmektedir.

Uluslararası hukuki metinler mahkûmların haklarını kurallar, tavsiyeler ve standartlar ile işaret ederken, ulusal hukuki metinler yani kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler o devletteki mahkûmların haklarını yasal olarak ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nde mahkûmların haklarını düzenleyen üç temel hukuki metin vardır. Bunlardan en önemlisi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmakla birlikte bu metinde mahkûmlara atıf yapan maddeler yalnızca onların oy kullanamamaları ve zorla çalıştırılmamalarına yöneliktir. Mahkûmların hapishanelerdeki haklarına ve hayatlarına yönelik geriye kalan tüm düzenlemeler ise başta “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun” (CGTİK)⁶³ ve “Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük⁶⁴”te belirtilmiştir. Bu iki temel hukuki metnin yanı sıra çok sayıda alana yönelik düzenlemeleri

59 Belirli bir dava kapsamında, adli bir merci tarafından, belirli bir süre için konulan özel bir yasaklanma olmadıkça mahpusların gazete, dergi ve diğer yayınları okumalarına ve bunlara abone olmalarına, radyo ve televizyon yayınlarından yararlanmalarına ve böylece toplum hayatındaki gelişmelerden düzenli olarak bilgi edinmelerine izin verilmelidir.

60 Emniyet ve güvenliğin muhafazası, kamu yararı bulunması ya da mağdurların, diğer mahpusların veya personelin bütünlüğünün korunması gibi zorunlu nedenlerle yasaklanmadıkça mahpusların medya ile haberleşmesine izin verilmelidir.

61 Tüm mahpusların gece de dahil olmak üzere günün her saatinde personel ile iletişim kurması mümkün olmalıdır.

62 Düzenlemeler, yönetim, diğer personel, mahpuslar ve dış kuruluşlar arasında mümkün olabilecek en iyi iletişimi teşvik etmek için konulmalıdır.

63 “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun,” erişim Ağustos, 19, 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

64 “Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük,” erişim Ağustos, 19, 2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf>.

içeren çeşitli hukuki metinler⁶⁵ de bulunmaktadır. Uluslararası metinlerde mahkûmların iletişim haklarına yönelik olarak belirtilen “asgari düzey”, “makul şart”, “mümkün olabilen” gibi ifadeler ulusal hukuki metinlerde netleştirilmiş ve kanun haline getirilmiştir.

Hapishanelerde mahkûmların “sürelili veya süresiz yayınlardan yararlanma” hakları CGTİK’in 62. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre mahkûmlar “mahkemelerce yasaklanmamış olması” ve “Basın İlân Kurumu aracılığıyla resmî ilan ve reklam yayınlama hakkı bulunması” koşuluyla tüm süreli ve süresiz yayınları bedelini ödeyerek edinebilirler. Bu maddenin üçüncü fıkrası⁶⁶ ise disiplin bozucu yayınların istisna olduğunu belirtmektedir. Öncesinde bu fıkra yalnızca kurum güvenliğine vurgu yaparken “disiplin” ve “düzen” kelimeleri 14.04.2020 tarihinde yürürlüğe giren, “Af Yasası” olarak da bilinen ve bazı kanun değişikliklerini içeren yasada eklenmiştir.

CGTİK’in 67. maddesi mahkûmların “radyo ve televizyon yayınlarından yararlanma” haklarını düzenler. Buna göre, mahkûmlar merkezi yayın sistemi bulunan hapishanelerde bu sisteme bağlı olarak; bulunmayan hapishanelerde bağımsız anten kullanarak radyo ve televizyon izleme hakkına sahiptirler. Bununla birlikte, bu maddede “yararlı olmayan yayınların izlenmesini engelleyecek önlemler alınmak suretiyle” notu da düşülerek radyo ve televizyonun disiplinden muaf olmadığının altı çizilmiştir.

CGTİK’in 66. maddesi mahkûmların telefon kullanma ve dışarıyla haberleşme haklarını düzenlemektedir. Bu maddede açık hapishanede kalan mahkûmların ücretli telefonları kullanabileceği belirtilmişken; kapalı hapishanede kalan mahkûmların tüzükte belirtilen esaslara göre telefon haklarından yararlanabilecekleri ve yapacakları görüşmelerin hapishane idaresi tarafından kayıt altına alınıp dinleneceği belirtilmiştir. Kanunun da atıf yaptığı üzere “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük” mahkûmların telefonla haberleşme haklarını daha detaylı düzenlemektedir. Buna göre, kapalı hapishanede kalan mahkûmlar belgelendirmeleri koşuluyla eşleri

65 “Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik”, “Hükümlü Ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik”, “Hükümlü ve Tutukluların Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelik”, “Hükümlü ve Tutuklulara Yakınlarının Ötümü veya Hastalığı Nedeniyle Verilebilecek Mazeret İzinlerine Dair Yönetmelik” ve “Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük”.

66 “(3) Kurum disiplinini, düzenini veya güvenliğini bozan ya da tehlikeye düşüren, hükümlülerin iyileştirilmesi amacına ulaşmayı zorlaştıran yahut müstehcen haber, yazı, fotoğraf ve yorumları kapsayan hiçbir yayını hükümlüye verilmaz.”

ve üçüncü dereceye kadar akrabalarıyla telefon görüşmesi yapabilirler. Açık hapishanede kalanlar için ise böyle bir kısıtlama yoktur. Madde, telefon görüşmelerinin yalnızca hapishane kantininden satın alınacak kartla yapılacağını da belirtmektedir. İlgili madde esas olarak kapalı hapishanede bulunan mahkûmların hapishane idaresinin belirlediği zaman diliminde yalnızca bir telefon numarasını arayabileceklerini ve bunun da en fazla on dakika sürebileceğini belirtmektedir. Açık hapishanedeki mahkûmlar için ise süre ve aranacak numara sınırlaması bulunmamakta, telefonda yararlanma haklarını koğuş kapılarının açılma ve kapanma saatleri arasında kullanabilmektedirler.

CGTİK'in 68. maddesi mahkûmların bedelini ödemeleri şartıyla mektup, faks ve telgraf alıp gönderme haklarına sahip olduklarını belirtmektedir. Bu haberleşme araçları okuma komisyonlarınca denetlenmekle birlikte resmi makamlara gönderilenler denetimden muaftır. Bununla birlikte, kurumun güvenliğini ve disiplinini tehlikeye düşürebilecek her türlü içeriğe komisyon tarafından el konulabileceği maddede açıkça belirtilmiştir. Tüzükte ise haberleşme araçlarına yönelik disiplin uygulamalarına detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Buna göre, mahkûmlarca yazılan mektuplar zarfları kapatılmadan idareye teslim edilmekte ve sakınca görülmeyen metinler "görüldü" kaşesinin vurulmasıyla ilgili adrese postalanmaktadır. Metnin tamamı sakıncalı bulunmuşsa mahkûma iade edilmezken; sakıncalı bulunan yalnızca çeşitli cümle ve ifadeler ise üzerleri çizilerek mahkûma yeniden iade edilir.

CGTİK'in 83. maddesi mahkûmların ziyaret edilme haklarını düzenlemektedir. Buna göre mahkûmlar tıpkı telefon haklarında olduğu gibi belgelendirmeleri koşuluyla "en fazla üç kişi tarafından, yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere" ziyaretçi kabul edebilmektedirler. Bu kabullerin açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde yapılacağını belirten kanun maddesini detayları ise "Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik"te belirtilmiştir. Buna göre, açık görüş ziyaretçilerle mahkûmlar arasındaki fiziksel temas izin verirken; kapalı görüşte her türlü maddi temas engellenmiştir. Kapalı hapishanelerde ayın üç haftası kapalı ve bir haftası açık görüş olurken; açık hapishanelerde görüşlerin tamamı açık görüş şeklinde düzenlenmiştir.

CGTİK'in 93. maddesi mahkûmların yararlanabilecekleri mazeret izni, özel izin ve iş arama izinlerini düzenlemektedir. Mazeret izni ölüm ve ağır hastalık gibi durumlarda verilirken; iş arama izni tahliyesine bir ay

kalan mahkûmlara verilmektedir. Özel izin ise, diğer izinler gibi koşullara bağlı olmaksızın açık hapisanede kalan ya da oraya geçmeye hak kazanan kapalı hapisanede kalan mahkûmlara her üç ayda bir periyodik olarak yedi güne kadar verilmektedir.

“Ceza İnfaz Kurumlarının Tahsisi, Nakil İşlemleri ve Diğer Hükümler Hakkında” başlıklı genelgenin üçüncü bölümü ise mahkûmların diğer mahkûmlarla olan iletişim olanaklarına yer vermektedir. Bu madde, mahkûmların farklı koşullarda bulunan mahkûmlarla bir araya gelme haklarını ve birlikte ortak etkinliklere katılma haklarını düzenlemektedir. Buna göre, mahkûmlar “kendileri için hazırlanmış iyileştirme programları çerçevesinde eğitim, spor, meslek kazandırma ve çalışma ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere” katılma ve sosyalleşme olanağı bulabilmektedirler.

İletişimin Disiplini

Disiplin altına alma isteği ya doğrudan güç kullanarak ya da rıza imal edilerek gerçekleştirilebilir. Her iki durumda da disiplin, disiplinin uygulanacağı kişilere yönelik mahrum bırakma tehdidini içerir.⁶⁷ Hapishanelerde ise bu tehdit en başta mahkûmların iletişim olanaklarından mahrum bırakılmasıyla işlemektedir.

Erving Goffman’ın ortaya attığı ve “toplumun genelinden oldukça uzun bir süre için koparılmış ve benzer bir durumda olan çok sayıda bireyin, kurum tarafından kuşatılmış ve resmi surette düzenlenmiş bir yaşam döngüsü sürdürdüğü bir ikamet ve çalışma yeri olarak”⁶⁸ tanımladığı total kurum kavramsallaştırmasında hapishane gibi kurumları “kişileri değiştirmeye yönelik seralar” olarak ifade eder.⁶⁹ Kişileri değiştirmeye yönelik prosedürler mutlak derecede disiplini içerir. Disiplin hapishanelerde üç temel insani davranış olan uyuma, çalışma ve eğlenme ya da vakit geçirme eylemlerinde bile hissedilir. Bu sayede dışarıda şekillendirilen kişilikler ya da benlikler karşılaşılan disiplin uygulamalarıyla yavaş yavaş değişmeye ve yararlı hale gelmeye başlar.

Türkiye Cumhuriyeti’ndeki hapishanelerde iletişimin bir disiplin aracı olarak kullanıldığı hukuki metinlerin ilgili bölümlerinden

67 Steven Lukes, “İktidar ve Otorite,” *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde, Yay. Haz. M. Tunçay, Çev. S. Tekay (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014), 685-687.

68 Erving Goffman, *Timarhaneler*, 11.

69 Erving Goffman, *Timarhaneler*, 23-24.

anlaşılmaktadır. CGTİK'in sekizinci bölümü "Disiplin Cezaları ve Tedbirleri, Ödüllendirme" başlığı altında hapishanelerdeki disiplin uygulamalarını içermektedir. Bu bölümün 38. maddesinde belirtilen disiplin cezaları en hafiften en ağıra doğru sıralanmıştır. Buna göre, hapishanelerde mahkûmlara öngörülen cezalar "kınama" "bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma", "ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma", "haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama", "ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma", "hücreye koyma" şeklinde uygulanmaktadır. Kınama dışında kalan tüm cezalandırmaların dolaylı ya da doğrudan olarak mahkûmların iletişim olanaklarına yönelik olarak düzenlendiği açıktır. "Bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma" cezası mahkûmların "eğitim, spor, meslek kazandırma ve çalışma ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere" katılmalarına engel olup onların var olan iletişim yoksunluklarını derinleştirirken; "ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma" cezası da mahkûmların hem maddi kazanç elde etmesinin hem de koşullarından çıkarak diğer mahkûmlarla birlikte zaman geçirmelerinin önüne geçmektedir. Kanunda belirtilen diğer üç ceza ise doğrudan mahkûmların iletişim olanaklarına yönelik olup iletişimi disiplinin bir aracı haline getirmektedir.

Yasaklar kendilerini çeşitli iktidar alanlarında gösterirler⁷⁰ ve hapishanelerde yasaklar ekseriyetle iletişim alanında olmaktadır. "Haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama" cezası temel olarak mahkûmların "bir aydan üç aya kadar mektup, faks ve telgraf almak ve yollamaktan, televizyon izlemekten, radyo dinlemekten, telefon etmekten ve diğer iletişim araçlarından yararlanmaktan tamamen veya kısmen yoksun bırakılması"nı içermektedir (Md. 42). Bir başka deyişle, onların kitle iletişim araçları kullanmalarını ve dış dünyayla haberleşme araçları vasıtasıyla temas kurmaları bu cezayı almamalarına bağlı olmaktadır. Bununla birlikte, maddede mahkûmlara gelen mektup, faks ve telgrafların kendisine disiplin cezasının infazının ardından verileceği de belirtilmektedir. Bu cezayı gerektiren eylemler ise aynı maddenin ikinci fıkrasında⁷¹ sıralanmıştır.

70 Michel Foucault, *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*. Çev. S. Hilav (İstanbul: YKY Yayınları, 1993), 9-12.

71 (2) Bu cezayı gerektiren eylemler şunlardır:

- a) Protesto amacıyla idarece verilen yemeği topluca almama eylemine katılmak.
- b) Kurum işyurdu yönetim kurulunca uygun görülen işte çalışmamak.
- c) Herhangi bir şeyi protesto amacıyla veya idareye karşı toplu olarak sessiz direnişte bulunmak.
- d) Odalarda, eklentilerinde ve diğer alanlarda ilaç ve gıda maddesi stoku yapmak.
- e) Gereksiz olarak marş söylemek veya slogan atmak.

CGTİK'in 43. maddesi çeşitli eylemler⁷² yüzünden mahkûmların bir aydan üç aya kadar ziyaretçi görüşüne çıkamayacağını belirtmektedir. Mahkûmların bir süre ziyaretçi kabul etmelerini engelleyen bu ceza mahkûmların aileleri ve yakın çevreleriyle aracısız iletişim kurmalarının önüne geçtiği için iletişimin araçsallaştırılması bakımından önemli bir disiplin uygulaması olarak gözükmektedir.

Kanunda belirtilen cezaların en ağırı olan mahkûmların hücreye koyulmasına yönelik ceza “bir günden on güne kadar” ve “on bir günden yirmi güne kadar” verilmesi şeklinde düzenlenmiştir. Bir günden on güne kadar olan hücre cezaları firar etmek, kasten yaralamak, isyan çıkarmak gibi eylemleri barındırırken; diğeri kasten yangın çıkarmak ve adam öldürmek gibi daha ağır suçları içermektedir. Bu ceza kanunda mahkûmların “gece ve gündüzlü bir hücrede tek başına tutulması ve her türlü temastan yoksun bırakılması” şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu cezayı alanların tamamen yalıtıldıkları, aracı ve aracısız her türlü iletişim pratiğinden tecrit edilip yalnızca iç iletişimlerine olanak tanındığı göz önüne alındığında ruhsal, fiziksel ve sosyal sağlıkları bakımından diğer cezalara kıyasla daha fazla olumsuz etkileri olduğu tahmin edilmektedir.⁷³

Disiplin uygulamanın önemli unsurlarından biri de ödüllendirmedir. Goffman, hapisane gibi total kurumlarda kapatılan kişilerin ruhen ve bedenlen itaatleri yani disipline olmaları karşılığında ödül ve ayrıcalıklar kazandığını söyler. Bu ödül ve ayrıcalıklar ise ekseriyetle önceki hayatlarında kolayca ulaşabildikleri ve verili kabul ettikleri şeyler arasından seçilir. Özgür yaşamları esnasında değerinin farkına bile

72 (2) Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezasını gerektiren eylemler şunlardır:

- a) Sayım yapılmasına karşı çıkmak.
- b) Aramaya karşı çıkmak.
- c) Sevke, nakle veya bunlarla ilgili olarak alınacak tedbirlere karşı çıkmak.
- d) Kurumda korku, kaygı veya panik yaratabilecek biçimde söz söylemek veya davranışta bulunmak.
- e) Hükümlülerin haberleşmelerini, ziyaretçileriyle görüşmelerini, iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve işyurdu çalışmaları ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmalarını, kurum hekimince muayene ve tedavi edilmelerini, avukat tayin etmelerini, mahkemelere veya Cumhuriyet Başsavcılıklarına gitmelerini, kurum görevlileri ile görüşmelerini, salıverilenlerin kurum dışına çıkmalarını her ne suretle olursa olsun engellemek, hükümlü ve tutukluları bu fiillere teşvik etmek, bu yolda talimat vermek, mevzuatın hükümlü ve tutuklulara tanıdığı sair her türlü görüşme ve temas olanaklarını engellemek.
- f) Kumar ve benzeri oyunlar oynamak veya oynatmak

73 Sharon Shalev, *A Sourcebook on Solitary Confinement*. (London: Mannheim Centre for Criminology, 2008),

varmadıkları bu şeyler total kurumların disipliner ortamında oldukça önemli bir hal alır.⁷⁴

Hapishanelerdeki ödüllendirmeye dair maddelere daha önce de sözü edilen tüzükte ve özellikle bunun için çıkarılmış olan “Hükümlü ve Tutukluların Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelik”te yer verilmektedir. Hapishanelerde ödüllendirme yapılmasındaki temel amaç mahkûmların “yeniden sosyalleşmesini sağlamak suretiyle insan haklarına saygılı, hukukî ve toplumsal kurallara bağlı bireyler olmalarının” (Md. 5, a fıkrası) sağlanmasıdır. Bununla birlikte, mahkûmların makbul olmalarını sağlayan tutum ve davranışlarının kaybolması halinde ödüllendirmenin geri alınacağı da yönetmelikte belirtilmiştir (g fıkrası).

Kanunda ödüllendirilecek tutum ve davranışlar da belirtilmektedir. Buna göre, diğer mahkûmlara iyi örnek teşkil etmek; sosyal, kültürel veya sportif faaliyetler gibi iyileştirme faaliyetlerine katılarak gelişim göstermek; iş, eğitim ve öğretim faaliyetlerine istikrarlı bir şekilde katılmak; kuruma ait eşyaların kullanımında titiz davranmak; kurum iç hizmetlerine gönüllü katılmak ve istekli çalışmak; bağımlılıklardan kurtulmak için gerekli çabayı göstermek ve disiplini bozucu davranışlarda bulunmamak ödüllendirme için hapishane idarelerinin beklediği davranışlar olarak belirtilmektedir (Md. 8). Bu, temel olarak uyumsuz benliğin dönüştürülmesini hedefleyen, önce makbul mahkûm, sonra ise makbul vatandaş yaratmaya çalışan bir disiplin uygulaması olarak gözükmektedir.

Kanunda mahkûmlara verilmesi vaat edilen ödüllerin sayısı on bir olarak gözükmektedir. Bu ödüllerden iletişimle doğrudan ilgili olmayan dört tanesi ise mahkûmların hapishane içerisinde haftalık harcama limitlerinin yarı oranında artırılması; mahkûmlara çeşitli hediyeler verilmesi; makbul mahkûm olduğunu göstermek adına takdir belgesi takdim edilmesi ve salıverildikten sonra iş bulmalarını kolaylaştıran tavsiye mektubu verilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

İletişimle ilgili ödüllerin başında ise mahkûmlara “kurum personelinin yakın nezareti olmaksızın eşleri ile mahrem görüşme” gelmektedir. Bu ödül alan mahkûmlar eşleriyle birlikte hapishanelerin bu ziyaret için ayrılan bir odasında üç saatten yirmi dört saate kadar vakit geçirebilmektedirler. Eş görüşmesi ödülü “en erken ayda bir, en geç üç

⁷⁴ Erving Goffman, *Tımarhaneler*, 58-61.

ayda bir” şeklinde verilmektedir (Md. 13). Bu ödülün önemi eşlerin yüz yüze iletişim kurmaları esnasında etrafında üçüncü kişilerin olmaması ve kendilerine özel alan sağlanmasından kaynaklanmaktadır. Hatta mahkûmlar özel odalarına gitmeden önce kantinden alışveriş yapabilirler ve ayrıca iaşeleri kendilerine kumanya olarak görüşme öncesinde verilir (Md. 16). Yine benzer şartlar⁷⁵ çocuk mahkûmların aile üyeleriyle görüşmeleri için de belirlenmiştir.

Bir diğer ödül olan haftalık açık veya kapalı ziyaret süresinin uzatılması ödülü ise mahkûmların kısıtlı görüş zamanlarını uzatmaya yönelik verilen bir ödüldür (Md. 19). Haftada bir kere “yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere” şeklinde gerçekleştirilen ziyaretlerin süresinin ilgili kurul tarafından uzatılması mahkûmların aileleriyle kurdukları yüz yüze iletişimin de çoğalması anlamına gelmektedir. Ziyaretle ilgili vaat edilen bir diğer ödül ise mahkûmların kapalı ziyaret yerine açık ziyaret yapmalarına yöneliktir (Md. 20). Bu ödülü kazanan mahkûmlar aileleriyle camekanın arkasından telefon vasıtasıyla görüşmek yerine karşılıklı oturabildikleri ve birbirlerine temas edebildikleri şartlarda görüşme imkânı bulabilmektedirler. Ziyaretle ilgili bir diğer ödül ise “üst üste kullanılamayan ziyaret sürelerinin toplu olarak kullanılması” ödülüdür. Bu ödül daha çok ailesinin bulunduğu şehirden uzakta hapsedilmiş mahkûmlar için değerlidir. Mekânsal uzaklıktan dolayı gerçekleşmeyen haftalık ziyaretler böylece birleştirilmekte ve toplu olarak kullanılmaktadır. Bu ödülün en fazla üç haftalık ziyaret süresi için geçerli olduğu yine yönetmelikte belirtilmiştir (Md. 21).

İletişimi merkeze alan bir diğer ödüllendirme ise mahkûmların “haftalık telefonla görüşme sayısı veya süresini” arttırmaya yöneliktir. Bu ödül mahkûmların haftalık telefonla görüşme süresini veya sayısını iki katına kadar arttırmayı öngörmektedir (Md. 22). Bu da, kapalı hapsedimlerde kalan mahkûmlar için haftada bir olan telefon kullanma haklarını ikiye; en fazla on dakika ile sınırlandırılmış olan sürelerini ise yirmi dakikaya çıkarmaktadır.

“Sosyal, kültürel veya sportif etkinliklerden öncelikli ve daha uzun süreli yararlanma” ödülü ise mahkûmların koşullarından çıkmalarına, sosyalleşmelerine, her zaman gördükleri kişilerin dışında kalan kişilerle de görüşmelerine olanak sağlamaktadır. Bu ödül mahkûmların etkinliklerden en fazla iki katına kadar yararlanmalarını öngörmektedir

75 Çocuk mahkûmlar için bu süre “en geç iki ayda bir kez olmak üzere” şeklinde belirlenmiştir.

(Md. 23). “Ceza İnfaz Kurumlarının Tahsisi, Nakil İşlemleri ve Diğer Hükümler Hakkında” başlıklı genelgesinin üçüncü bölümünde yer alan “ortak etkinlikler” bölümünün 13. maddesinde, mahkûmların diğer koşullarda bulunan mahkûmlarla on kişiyi aşmayacak şekilde en fazla on saatliğine bir araya gelmelerinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Sohbet hakkı olarak da bilinen bu toplanmaların iki katına çıkarılması yine mahkûmların yüz yüze iletişim pratiklerini farklı kişilerle gerçekleştirmesine olanak sağladığı için önemlidir.

“Tek kişilik odada televizyon bulundurma” ise Goffman’ın hapishane öncesindeki hayatta kolayca erişilebilen bir eyleme yönelik ödüllendirme olarak gözükmektedir. Bu ödül, ortak alanlarda bulunan televizyonların dışında, mahkûmlara kantinden satın almak şartıyla odalarında televizyon bulundurmalarına olanak tanımaktadır (Md. 25). Ortak alanlarda kalabalık bir grupta gürültülü bir ortamda ve kumandaya sahip olamamanın verdiği pasif izleyicilik yerine tek başına aktif bir izleme eylemi mahkûmlar için oldukça önemli olabilmektedir.

Sonuç

Uygarlık süreci boyunca ekonomik ve toplumsal şartların etkisiyle dönüşen cezalandırma pratiği ve nihayet disiplin mekanizmalarıyla işleyen iktidar yapısının bir ürünü olan hapishanelerde mahkûmlar özel alandan mahrum kalarak, kalabalığın yarattığı gürültüye maruz kalarak, yakın çevrelerinden uzak olarak ve onlarla sınırlı bir biçimde haberleşerek halihazırda müthiş bir iletişim yoksunluğu içerisinde bulunmaktadır. Buna ek olarak, hapishanelerde mahkûmlara verilmesi öngörülen cezalarda, cezalandırmanın ağırlığının daha fazla hissedilmesi için hapishanede kıt kaynak olarak bulunan iletişim merkeze yerleştirilmektedir. Bu durum, disiplinin hapishanelerde tesis edilebilmesi için bilinçli bir tercih olarak gözükmektedir. Benzer şekilde, mahkûmların ödüllendirilmesinin yine onların kısıtlanmış gündelik hayatlarında oldukça önemli olan iletişim olanaklarını artırmaya yönelik olması da disipliner bir uygulama olarak gözükmektedir. Söz konusu ödüllerin elde edilmesi için mahkûmların ıslah olup iyi hâle evrildiklerine dair raporların gerekli olması mahkûmların sürekli denetim altında olmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte, mukayeseli okuma yapıldığında Türkiye Cumhuriyeti’ndeki hapishanelerde mahkûmların iletişim haklarına dair düzenlemelerin uluslararası hukuki belgelerdeki prensipleri asgari ölçüde karşıladığı söylenebilir. İletişimin hapishanelerde bir disiplin aracı olarak

kullanılması ve iletişim olanaklarının mahkûmlara asgari düzeyde kullandırılması, ıslah hedefi bulunan hapisanelerin başarısı ya da başarısızlığı konusundaki tartışmalarda dikkate alınmalıdır. Bu sebeple, hapisanelerin suçluluk oranını düşürmediği, mükerrer suçluluk yarattığı ve suçlu imal ettiğine yönelik düşüncesinden hareketle hapisaneyi bir başarısızlık projesi olarak ilan eden Foucault'nun teorisinde⁷⁶ iletişimin rolünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Tartışmaya açık olmayan konu ise uzun yıllar boyunca beden cezalandırılmasından ruhun ve zihnin terbiye edilmesine evrilen cezalandırma pratiğinin merkezinde yer alan disiplin teknolojisinin temel aracının iletişim olduğudur.

---

76 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 384-390.

Kaynakça

- “Avrupa Cezaevi Kuralları,” Erişim Ağustos, 11, 2020,
<https://hukukbook.com/avrupa-cezaevi-kurallari/>.
- Barnes, Harry Elmer ve Teeters, Negley. “İlkel Cezalar ve Fiziksel Cezanın Başlıca Türleri,” Çev. D. Aydın, D., *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı.4, (2011): 168.
- Beccaria, Cesare. *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Çev. S. Selçuk, Ankara: İmge, 2004.
- Birdsall, William. “Constructing A Right To Communicate: The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples,” *Global Media Journal* 7 (2008).
- Butler, Judith. *İktidarın Psikik Yaşamı*. Çev. F. Tütüncü, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Cannetti, Elias. *Kitle ve İktidar*. Çev. G. Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
- “Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik” Erişim Eylül 10, 2020.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8344&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.
- “Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri.” TUİK, 2018. Erişim Eylül 10, 2020.
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=30597>.
- “Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük,” Erişim Eylül 10, 2020.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm>.
- “Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük,” Erişim Ağustos 19, 2020,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf>.
- “The Right to Communicate,” ARTICLE 19 Global Campaign for Free Expression, 2003, Erişim Ağustos, 16, 2020.
<https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/right-to-communicate.pdf>.

Dikmen, Pınar. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. maddesi bağlamında mahpusların sağlık hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Norbert Elias, *Uygarlık Süreci – I.* Çev. E. Ateşman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Foucault, Michel. *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982.* Çev. S. Hilay, İstanbul: YKY Yayınları, 1993.

Foucault, Michel. *Entelektüelin Siyasi İşlevi.* Çev. I. Ergüden, F. Keskin ve O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Foucault, Michel. *Özne ve İktidar.* Çev. I. Ergüden ve O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Foucault, Michel. *İktidarın Gözü.* Çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

Foucault, Michel. *Büyük Kapatılma.* Çev. I. Ergüden ve F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu.* Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge, 2017.

Giddens, Anthony. *Sosyoloji.* Çev. C. Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2005.

Goffman, Erving. *Timarhaneler.* Çev. E. Arıcan, Ankara: Heretik, 2016.

Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.* İstanbul: Beta Yayınları, 1995.

Günebakan, Mustafa. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında umut hakkı.” Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2018

Güngör, Burak. “Hükümlülerin Haberleşme Hürriyetine Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımı.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı.12, (2018): 511-535. DOI: 10.18771/mdergi.497017.

“Herhangi bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü,” erişim Ağustos, 11, 2020.
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/255-265.pdf>.

“Hükümlü ve Tutukluların Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelik”,
Erişim Ağustos 20, 2020.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17249&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.

“Hükümlü ve Tutuklulara Yakınlarının Ölümü veya Hastalığı Nedeniyle Verilebilecek Mazeret İzinlerine Dair Yönetmelik,” Erişim Ağustos 20, 2020.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18525&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.

“Hükümlü Ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik,”
Erişim Eylül 2,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8345&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.

Imbert, Jean. *Ölüm Cezası*. Çev. B. Kayıhan, İstanbul: İletişim, 1989.

Konakçı, Burcu. “Yaşam Hakkı Tartışmaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Cezaevinde Yaşam ve Sağlık Hakkı İlişkisi.” Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul, 2016.

Lukes, Steven. “İktidar ve Otorite,” içinde *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Yay. Haz. M. Tunçay, Çev. S. Tekay, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014.

Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları), Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2019.

<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf>.

Othmani, Ahmed. *Hapishaneden Çıkış: Dünyadaki Cezaevi Sistemlerinde Reform Mücadelesi*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2003.

“Prison Statistics.” Eurostat, 2018. Erişim Eylül 10, 2020.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics.

Sever, Çiğdem. “Hapishane İdarelerinin Yetkileri ve Hapsedilen Haklarının Sınırı.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı.122, (2016): 141-192.

“Turkey.” World Prison Brief, 2020. Erişim Eylül 10, 2020.
<https://www.prisonstudies.org/country/turkey>.

Urhan, Veli. “Michel Foucault’da Disiplinci Düzenleyici İktidar Ayrımı,” *Doğu Batı*, Sayı. 69, (2014): 229-237.

Yelekin, Süleyman. “Ceza mahkûmiyetinin seçme ve seçilme hakkına etkisi.” Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2016.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Erişim Ağustos 19, 2020.
<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.